

ITZHAKI, Masha / GAREL, Michel, *Poésie hébraïque amoureuse. De l'Andalousie à la mer Rouge*, Anthologie bilingue, Somogy Éditions d'art - Musée d'art et d'histoire du Judaïsme, Paris, 2000. *Jardins d'Eden jardins d'Espagne. Poésie hébraïque médiévale en Espagne et en Provence*, Anthologie bilingue, Éditions du Seuil - Bibliothèque Nationale, Paris, 1993.

Aquesta ressenya, motivada per la nova antologia de Masha Itzhaki i Michel Garel, publicada per Somogy, em permetrà reprendre l'anterior de 1993, malgrat els anys transcorreguts, i considerar-les conjuntament i comparativament. L'aparició d'aquesta última significà en el seu moment per al lector francòfon la primera introducció en un univers poètic molt peculiar a través d'una traducció poètica.

Els autors. Masha Itzhaki és professora de literatura hebrea a l'INALCO, París. És autora d'una monografia sobre el gran poeta hispanohebreu Judà ha-Leví i una antologia de la prosa israeliana contemporània. Michel Garel és conservador en cap del departament de manuscrits de la Biblioteca Nacional i és autor de nombrosos articles i d'un volum sobre els manuscrits hebreus de les col·leccions franceses. Tots dos han col·laborat en les dues antologies que ressenyem aquí.

Estructura de l'obra. Totes dues obres responen a una mateixa concepció i estructura. Rere la portada, Itzhaki i Garel (2000), dedicat a Edmond J. Safra, del Republic National Bank i de la Jacob E. Safra Philantropic Foundation i autor de l'"Exerg" amb què s'obre Itzhaki i Garel (1993), presenta l'índex, amb els autors seleccionats agrupats per països, en una progressió en l'espai i en el temps, de l'antigor oriental als temps medievals, de l'un a l'altre cap, de l'una a l'altra riba, de la Mediterrània: d'Orient a Ponent i de Nord a Sud. Una introducció d'Itzhaki esbossa l'evolució de la poesia hebraica amorosa, incideix en el substrat bíblic, els orígens palestins i babilònics, les innovacions d'Al-Andalus i les aportacions italianes, llur difusió a Europa i al Nord d'Àfrica, i a Palestina de bell nou; tracta de la poesia sacra i la profana, i ressegueix l'evolució del llenguatge i les formes poètiques, de la imatgeria i dels gèneres. Un breu escrit de Garel, intítulat "D'une langue l'autre" ens informa dels criteris del traductor (refermant-se en els ja aplicats en 1993). Tot seguit, els poemes triats, acarats original i traducció, i precedits en cada cas d'una breu nota biogràfica del poeta. Finalment, una bibliografia que conté les referències d'obres completes, antologies i una tria d'estudis. El llibre és no solament un goig per a la intel·ligència, la sensibilitat i l'oïda, sinó un plaer per a la vista, per la seva acurada edició i per la reproducció de dibuixos i les làmines que l'ornen, i que ens donen un tast dels objectes de la vida quotidiana: des de contractes de matrimoni (*ketubbah*) i llibres d'oració fins a tovalles i cobrellits, anells de matrimoni i altres joies, procedents del Museu d'Art i d'Història del Judaisme.

Tot i que segueix una estructura similar, Itzhaki i Garel (1993) conté alguns elements afegits. Així, a més de l'índex d'autors també inclou un índex temàtic de poemes i la introducció d'Itzhaki i el pròleg del traductor, signat per Garel, són precedits del suara esmentat exerg d'Edmond J. Safra i d'un prefaci d'Emmanuel Le Roy Ladurie, professor del *Collège de France* i administrador general de la Biblioteca Nacional. No res menys, el llibre inclou una bibliografia i un conjunt de làmines de manuscrits hebreus, conservats tots a la Biblioteca Nacional, els quals contenen peces exemplificades a l'antologia. La introducció exposa el context històric i el context poètic de la poesia hebraica medieval d'Espanya i Provença, parant esment tant en la poesia sacra com en la profana.

Comentari. La lectura d'aquestes dues antologies —d'antuvi en la versió traduïda dels poemes— permet endinsar-se en un món de múltiples veus i múltiples poètiques que justifica d'escreix la iniciativa.¹

Múltiples veus, per tal com, ultra les dels originals i la traducció, hi ressonen veus ancestrals i veus contemporànies dels autors, en un exercici d'intertextualitat que amara, com cap altra, la tradició de l'art verbal i la cultura verbal quotidiana del poble jueu —en aquest sentit, els modernament anomenats *shibbuts* o poemes "mosaic", farcits de versets bíblics, no en són sinó una mostra. Veus múltiples poètiques, per tal com hi ressonen el fer i els quefers poètics de les tradicions acumulades de la poesia hebrea clàssica i postclàssica oriental, aràbiga clàssica i arabigoandalusa, que es trasllueixen dels originals, i les tradicions que són pròpies de la llengua d'arribada.

Si la poesia hebraica medieval desclou un univers poètic i cultural que paga la pena de conèixer en ell mateix, l'exercici esmerçat a aconseguir una traducció poètica dels textos no és menys interessant. En efecte, l'objectiu cercat és un text que permeti reflectir en una llengua romànica aspectes dels originals que hi són absolutament pertinents: adés formals —patrons mètrics o rítmics, patrons de rima, patrons al·literatius, acrostics, etc.—, adés temàtics i estilístics —"topoi", jocs de mots, imatges, metàfores, etc.—, adés tipologicodiscursius —els gèneres i les formes estròfiques: el vers, la prosa rimada (*maqama* o *mahberet*),² etc., però també la *qasida*, la *muwashah* o *shir ezor*, la *maq'ua* o *queta*, els *piyyutim*, els cants de noces i els cants de beure i de jardí, etc.—, i alhora adaptar-hi

1. En català havíem llegit ja la d'Eduard Feliu i Jaume Riera, *Poemes hebraics de jueus catalans*, Curial [Llibres del Mall, 22], Barcelona, 1976.

2. Dono, quan és pertinent, primer el terme aràbic seguit del corresponent hebreu.

altres aspectes conspicus de l'hebreu que en perden el caràcter en francès, mitjançant recursos diversos: paral·lismes i reiteracions semàntics esdevinguts variacions lexicals, etc.

A continuació apleguem fragments que exemplifiquen amb escreix com les maneres de dir i de compondre, els càntics dels poetes jueus, han estat traslladats en llengua romanç. Hom hi copsarà des de la sensualitat de les imatges pròpies del *Càntic dels càntics* quan el llegim literalment:³

«[...] *Que tes appâts sont beaux, / Ma soeur, ma fiancée, / que tes appâts goûtent mieux que le vin, / et l'odeur de tes essences / embaume mieux que tous les parfums! // Tes lèvres distillent du nectar, / Miel et lait te tiennent lieu de langue, / Et l'arôme de tes robes / Est comme l'arôme du Liban. [...] Je viens à mon jardin, ma soeur, ma fiancée, / Je récolte ma myrrhe et ma résine, / Je mange ma gaufre et mon miel. / Je bois mon vin et mon lait, / Mangez, amis, enivrez-vous, amants!*» (Càntic dels càntics)

on els versos apellen a l'oïda, la vista, el gust, l'olfacte, el tacte, al mateix temps que a l'amor i l'amistat, i l'erotisme. Fins a l'esclat lluminós de la representació de la sublim bellesa de l'estimada (*Le monde n'est que nuit, privé de ta lumière* o *Elle n'est jamais nue quittant ses vêtements*) o la seva condensada descripció:

«*Aurore surgissante ... Oh! Mais qui donc est-elle / Répandant du soleil la clarté pure et belle / [...] / Quand je la vis de loin, elle m'apparut telle / Une colombe qui voletait sur les champs, / Et dès que je la vis, je m'élançais vers elle... / "Mais si donc tu t'en vas, le jour s'en va, la belle! / Le monde n'est que nuit, privé de ta lumière..." / Alors pour me répondre de ses lèvres le miel / Se mit à écouler, et le suc pêle-mêle*» [...] (Salomón ibn Gabirol, 1020-1057)

«*La bouche de la biche est comme de la glace: / Elle a chauffé mon coeur et me l'a brûlé bien! / Sa joue est une rose et, autour de la face, / Ses lons cheveux bouclés lui sont ange gardien.*» (Moïses ibn Ezra, ca. 1055-1135)

«*Maîtresse de tout charme aux jours longs et errants / Qui abrègent les jours de ses nombreux amants... / Belle comme un soleil qui jamais ne décline, / Ses joues sont un parterre aux pétales luisants! / Si douce et délicate, elle a taille si fine / Que c'est un bracelet qui lui couvre les flancs. / La pommette étincelle au point qu'elle assombrit / La blancheur de la lune et un regard perçant / Traverse l'épaisseur du rideau de son voile. / Elle n'est jamais nue quittant ses vêtements, / Car splendeur, grâce et lustre lui sont autant d'atours*» [...] (Judà ha-Leví, ca. 1075-1141)

Que aquestes mostres siguin en tots els casos, llevat del primer, d'autors hispanohebreus no ha estat buscat deliberadament. Que s'hagi esdevingut així, tanmateix, no és pas del tot fruit de l'atzar.